

ETİYOPYA-TİGRAY KRİZİ YENİ BİR BALKANLAŞMA MI?

TUNÇ DEMİRTAŞ

SETA | ANALİZ

KASIM 2021 · SAYI 356

ETİYOPYA-TİGRAY KRİZİ YENİ BİR BALKANLAŞMA MI?

TUNÇ DEMİRTAŞ

COPYRIGHT © 2021

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları

ISBN: 978-625-7712-56-9

Uygulama: Said Demirtaş

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

34050 Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410

Washington D.C., 20036 USA

Tel: 202 223 98 85 | Faks: 202 223 60 99

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Kronenstraße 1, 10117 Berlin GERMANY

berlin@setav.org

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 27, 1000 Brussels BELGIUM

Tel: +322 652 0486

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
ETİYOPYA'DAKİ KRİZİN KÖKENİ	8
ÇATIŞMANIN TARAFLARI VE ÜLKENİN GELECEĞİ	11
BÖLGESEL VE KÜRESEL AKTÖRLERİN YAKLAŞIMLARI	13
ÇATIŞMANIN RİSKLERİ VE OLASI YANSIMALARI	16
SONUÇ	17

YAZAR HAKKINDA

TUNÇ DEMİRTAŞ

2012'de Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olmuştur. 2013'te Uludağ Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak göreve başlayan Demirtaş 2015'te aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda "Türkiye'nin Afrika Politikasında Yumuşak Güç" üzerine teziyle yüksek lisansını tamamlamıştır. Aynı yıl doktora eğitimine başlamış ve Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda "Devletin Yeniden Yapılandırılmasında Riskler ve Fırsatlar: Afrika Boynuzu Örneği" adlı doktora teziyle devam etmektedir. Çalışma ve ilgi alanları arasında Afrika Boynuzu siyaseti ve Türkiye-Afrika ilişkileri yer almaktadır.

ÖZET

Bu analizde nüfus açısından Afrika Boynuzu'nun en büyüğü ve Afrika Kıtası'nın ise en büyük ikinci ülkesi olan Etiyopya'da hükümet ile Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (THKC) arasındaki çatışma mercek altına alınmaktadır.

Bu analizde nüfus açısından Afrika Boynuzu'nun en büyüğü ve Afrika Kıtası'nın ise en büyük ikinci ülkesi olan Etiyopya'da hükümet ile Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (THKC) arasındaki çatışma mercek altına alınmaktadır. Analizde öncelikle Etiyopya'nın toplumsal ve demografik yapısı ve yaşanan çatışmanın nedenleri incelenmektedir. Ayrıca çatışmanın tarafları mevcut güncel gelişmeler üzerinden değerlendirilirken olası senaryolar tartışılmaktadır. Tigray sorununda ciddi insani krizlerin yaşanması söz konusudur. Bu durum bölgesel ve küresel aktörlerin bölge üzerindeki çıkarlarını da etkilediğinden sürece müdahil olmalarına neden olmakta ve bu aktörlerin krize yaklaşımlarını etkilemektedir. Etiyopya'da yaşanan çatışmanın riskleri ülke topraklarını aşabilecek boyuttadır. Büyük bir etnik mozaığe ev sahipliği yapan Etiyopya'nın Balkanlaşma ihtimali ise en büyük risk olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamda krizin ana aktörlerinin yanı sıra bölgesel ve küresel aktörlerin sorunun çözümüne yönelik iş birliği yapmaları başta Etiyopya olmak üzere bölge, kıta ve küresel sistemin geleceği açısından oldukça önemlidir.

GİRİŞ

115 milyona yakın nüfusuyla Afrika Boynuzu'nun en kalabalık ve Afrika Kıtası'nın ise en büyük ikinci ülkesi konumunda olan Etiyopya¹ farklı etnik ve kültürel gruplara ev sahipliği yapmaktadır. Farklı etnik gruplardan oluşan onlarca klanın bulunduğu ülkede her klanın dili, dini, törenleri ve kültürleri farklılık göstermektedir. Hristiyanlığın kıtada yayıldığı ilk yerlerden biri olan Etiyopya'da yüksek oranda Müslüman nüfus da yaşamaktadır. Topraklarında seksen farklı etnik grubu barındıran Etiyopya bir yıldır THKC ile çatışma içindedir.

Etiyopya'da büyük umutlarla iktidara seçilen Başbakan Abiy Ahmed'in son dönemde ülkesinin iç işlerine karıştıkları iddiası ile Birleşmiş Milletler (BM) yetkililerini sınır dışı etmesi, kendisine destek veren Oromoları sistem dışına itmesi ve Tigray bölgesinde insan hakları ihlallerinin yaşandığı iddialarının yanı sıra THKC'nin sosyal medyayı etkili bir propaganda aracı olarak kullanarak uluslararası platformlarda sesini duyurması Addis Ababa yönetimini zorlamaya başlamıştır. Göreve gelmesinden kısa bir süre sonra Nobel Barış Ödülü'ne layık görülen Abiy Ahmed son dönemde yaşanan gelişmeler nedeniyle ülke-

sinde ve uluslararası toplumda günümüz itibarıyla eleştirilerin odağı haline gelmiştir.

ETİYOPYA'DAKİ KRİZİN KÖKENİ

Toplumsal olarak heterojen bir yapıda olan Etiyopya nüfusunun yüzde 85'i kırsal bölgelerde, yüzde 15'i ise şehir ve kasabalarda yaşamaktadır. Etiyopya'nın toplumsal yapısına bakıldığında en üstte "tanrı tarafından seçilmiş" kral (*negusa negest*, kralların kralı) yer almaktadır. Toplumsal yapısında dikey hiyerarşi bulunan ülkede feodal bir sistem söz konusudur.²

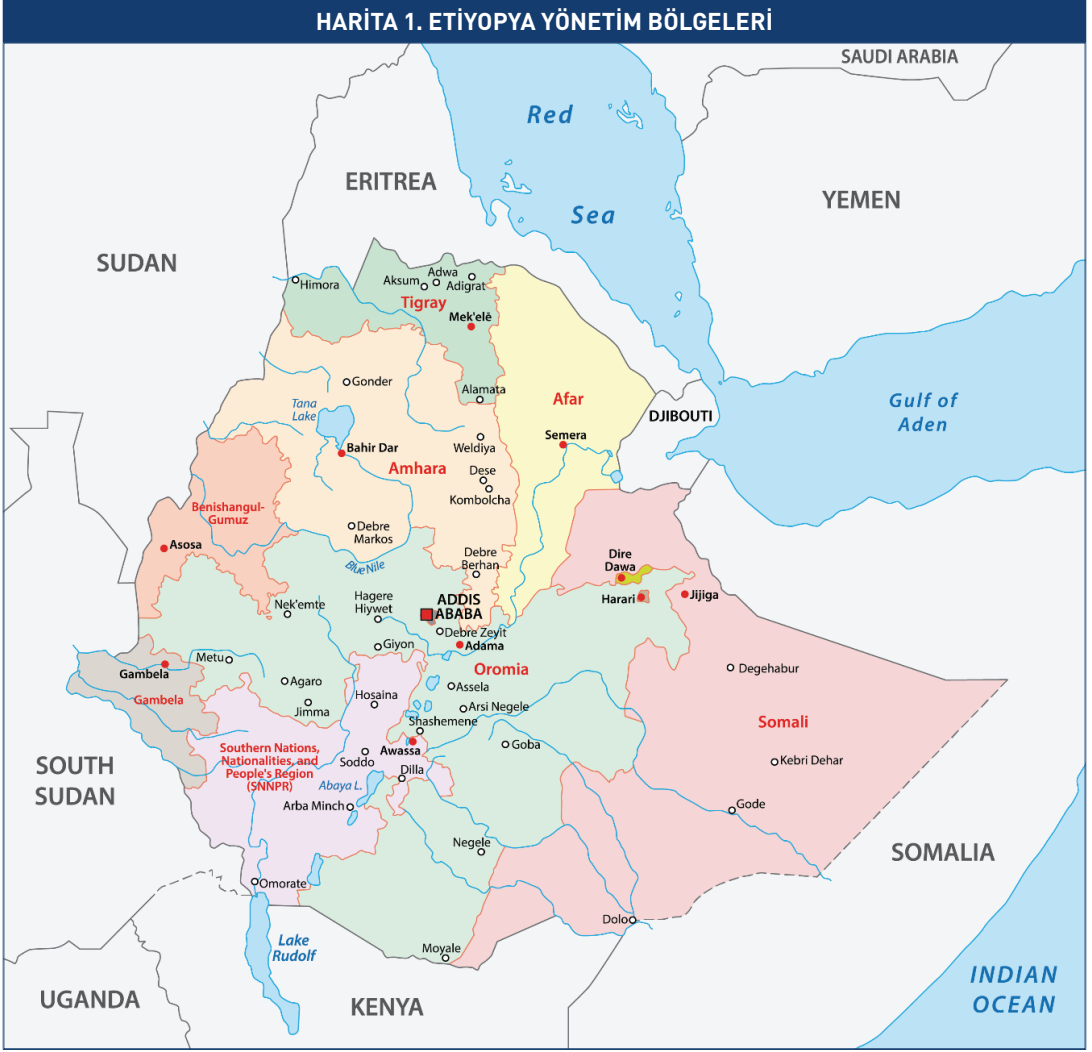
Federal Anayasa'ya göre etnik kökenlere bağlı olarak eyaletlere bölünmüş olan Etiyopya'da hiçbir eyalet etnik köken açısından tam bir homojenlik göstermemektedir. Ülke sınırları içinde yaklaşık seksen farklı etnik grup barındıran Etiyopya'da bu etnik grupların oransal dağılımında yüzde 34,4 Oromo, yüzde 27 Amhara, yüzde 6,2 Somali, yüzde 6,1 Tigray, yüzde 4 Sidama, yüzde 2,5 Gurage, yüzde 2,3 Welaita, yüzde 1,7 Hadiya, yüzde 1,7 Afar, yüzde 1,5 Gamo, yüzde 1,3 Gedeo, yüzde 1,3 Silte, yüzde 1,2 Kefficho ve yüzde 8,8 diğer etnik kökenlere sahip toplumlar öne çıkmaktadır.³ Ülke içindeki etnik grupların hepsi farklı derecelerde politik sisteme entegre olmuştur. Bu bağlamda ülke içinde etnik kökene dayalı on bir yönetim bölgesi bulunmaktadır.⁴ Bununla ilişkili olarak Etiyopya'da etnik kökene dayalı bir bölgesel özerklik isteyen gruplar ve bu gruplar ile merkezi yönetimin mücadelesi geçmişte de söz konusu olmuştur.

2 Patrik Glik, *The Dying Lion: Feudalism and Modernization in Ethiopia*, (St. Martin's Press, New York: 1975), s. 25-60.

3 "Ethiopia", CIA World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/et.html>, (Erişim tarihi: 6 Kasım 2021).

4 "Regional States", Ethiopian Government Portal, <http://www.ethiopia.gov.et/regional-states1>, (Erişim tarihi: 6 Kasım 2021).

1 "Population, Total", World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>, (Erişim tarihi: 6 Kasım 2021).

Kaynak: "Maps of Ethiopia", World Atlas, <https://www.worldatlas.com/maps/ethiopia>, [Erişim tarihi: 9 Kasım 2021].

Yaklaşık bin yıldır Etiyopya'da yaşayan Oromolar ülkenin en büyük etnik grubu olmasına rağmen Amhara ve Tigray gibi etnik gruplara kıyasla toplumsal olarak daha az birlikte hareket etme ve dayanışma duygusuna sahiptir. Oromolar genel olarak Etiyopya politikalarında ötekileştirilmiş bir grup olarak varlık göstermektedir. Ülkedeki en büyük ikinci toplum olan Amhara ise genellikle Etiyopya'nın dağlık kesimlerinde yaşamakta olup ülkenin ekonomi ve siyasetine hakim konumdadır. Amhara'nın büyük

bir kısmı Ortodoks Hristiyandır.⁵ Etiyopya'nın geçmişten bu yana yönetici sınıfıyla özdeşleşmiş olan Amhara kendilerini Etiyopya milliyetçisi olarak tanımlamaktadır.⁶ Etiyopya'nın kuzeyinde Eritre sınırına komşu coğrafyada yer alan Tigray eyaletinde yaşayan Tigray nüfusu ise ülke nüfu-

⁵ Tegegne Teka, "Amhara Ethnicity in the Making", *Ethnicity and the State in Eastern Africa*, ed. Mohamed Abdelrahim Mohamed Salih ve John Markakis, (Elanders Gotab, Stockholm: 1998), s. 119.

⁶ Mackonen Michael, "Who is Amhara?", *African Identities*, Cilt: 6, Sayı: 4, (2008), s. 397.

sunun yüzde 7'sinden az olup yaklaşık olarak 7 milyon civarındadır.

1974-1987 arasında Etiyopya'yı yöneten askeri cunta olan Derg rejimi döneminde ülkede iç karışıklıklar ve istikrarsızlık ciddi ölçüde kendini göstermiştir. 1987'de Derg rejimini lağvedip Etiyopya'da İşçi Partisi üzerinden yönetime devam eden Mengistu Haile Mariam 1991'e kadar ülkede iktidarda kalmıştır. Mengistu döneminde Eritre Kurtuluş Cephesi (EKC), Eritre Halk Kurtuluş Cephesi (EHKC), THKC ve Oromo Kurtuluş Cephesi (OKC) gibi iç kesimlerde etkili olan etnik kökene dayalı ayrılıkçı hareketler Etiyopya'da çözülmesi gereken en önemli sorunlar arasında yer almıştır. İdeolojik açıdan sosyalist bir anlayışa sahip olan THKC ise Etiyopya'nın en eski ve etkili siyasi aktörlerinden biri olarak varlığını devam ettirmektedir.⁷

Göreve gelmesinden kısa bir süre sonra Nobel Barış Ödülü'ne layık görülen Abiy Ahmed son dönemde yaşanan gelişmeler nedeniyle ülkesinde ve uluslararası toplumda günümüz itibarıyla eleştirilerin odağı haline gelmiştir.

Etiyopya'da 1999-2000 arasında yaşanan ve 2018'e kadar çözümsüz kalan sınır savaşı, 2003'te yaşanan kıtlık, aşırı kuraklık ve iki milyon insanın açlıkla mücadelesi, 2006'da Şebab terör örgütü ile mücadele için Somali'ye yönelik müdahale, 2016'da aylarca süren ve şiddet içeren hükümet karşıtı protestolar sonucunda ülkede olağanüstü hal ilan edilmesi ve 2018'in ilk ayla-

7 John Young, "The Tigray and the Eritrean Peoples Liberation Fronts: a History of Tensions and Pragmatism", *The Journal of Modern African Studies*, Cilt: 34, Sayı: 1, (1996), s. 112-113; Negash Tekeste ve Kjetil Tronvoll, *Brothers at War: Making Sense of the Eritrean Ethiopian War*, (James Curry Press, Oxford: 2000), s. 15.

rında hükümet karşıtı protestolar devam ederken Başbakan Desalegn'in istifası Etiyopya'nın uzun yıllar süren istikrarsızlığının sebepleri olmuştur. Ancak 2 Nisan 2018'de Oromo etnik kökenine mensup Abiy Ahmed Ali, en etkili üyesinin THKC olduğu ve bölgesel partilerden oluşan bir koalisyondan iktidarı devralmıştır.⁸

Etiyopya Halkın Devrimci Demokratik Cephesi (EPRDF) olarak bilinen önceki hükümette istihbarat subayı olan Abiy Ahmed'in kapsamlı bir reform programı ve yurt dışında diplomatik bağları güçlendirme girişimleri ülke açısından umut verici gelişmeler olarak ortaya çıkmıştır. Babası Oromolu bir Müslüman ve annesi Amharalı bir Hristiyan olan Abiy Ahmed'e karşı Etiyopya toplumunda nispeten bir güven söz konusu olmuştur.⁹ Göreve geldikten hemen sonra binlerce siyasi tutukluyu serbest bırakması ve olağanüstü hali sonlandırması Abiy Ahmed'e yönelik mevcut iç kamuoyundaki güvenin uluslararası kamuoyu tarafından da desteklenmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Abiy Ahmed'in Temmuz 2018'de Eritre-Etiyopya arasındaki sınır çatışmasından dolayı tartışmalı bölgeyi tahliye etmeyi kabul etmesi iki ülke arasındaki savaşı bitirmiş ve kendisine Nobel Barış Ödülü'nü getirmiştir.

Tüm bu gelişmelerin yanında aynı yılın Ekim ayında Ogaden Ulusal Kurtuluş Cephesi ile otuz dört yıllık silahlı isyanı sona erdiren bir barış anlaşmasının imzalanması Etiyopya'da belki de son olumlu gelişme olmuştur. Nitekim Haziran 2019'da Amhara bölgesinde yönetimi ele geçirme amacıyla Etiyopya ordusundan bir generalin federal hükümete karşı darbe girişiminde bulunması sonucunda Etiyopya Genelkurmay Başkanı Seare Mekonnen ile Amhara Valisi Am-

8 Abdur Rahman Alfa Shaban, "Ethiopia's New PM Abiy Ahmed Takes Office on April 2", *Africa News*, 3 Mart 2018, <https://www.africanews.com/2018/03/30/ethiopia-s-new-pm-abiy-ahmed-takes-office-on-april-2/>, (Erişim tarihi: 6 Kasım 2021).

9 "Abiy Ahmed Sworn in as Ethiopia's Prime Minister", *Aljazeera*, 2 Nisan 2018.

bachew Mekonnen öldürülmüştür.¹⁰ Darbe girişimi her ne kadar başarısız olsa da bu girişim ülkede gerginliğin artmasına neden olmuştur.

Günümüzdeki gerginliğin ortaya çıkmasına neden olan faktörler incelendiğinde bölgesel seçimlerin önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Normal şartlar altında Eylül 2020'de Tigray bölgesinde gerçekleşmesi gereken seçimlerin koronavirüs (Covid-19) pandemisi nedeniyle ertelenmesi söz konusu olmuştur. Ancak THKC seçimlerin yapılmasına yönelik adımlar atmış ve Tigray'daki kriz Etiyopya ve THKC arasında gerilimin artmasına neden olmuştur. THKC'nin hükümetin kararını hiçe sayarak atmış olduğu adım sonucunda Abiy Ahmed seçimleri geçersiz ilan etme yoluna gitmiştir. THKC ise Abiy Ahmed'in bu adımına karşılık olarak Etiyopya hükümetini tanımayı bırakmış ve ardından Etiyopya hükümeti de THKC'yi tanımadığını bildirmiştir. THKC'nin Etiyopya'da sistemin dışında bırakılmasından sonra Abiy Ahmed etnik şiddeti organize ederek ülkeyi istikrarsızlaştırmakla suçlanmıştır.¹¹

Anayasa'ya aykırı sayılan bir eyalet seçiminin ardından 4 Kasım 2020'de Tigray bölgesi ile yaşanan gerginlikler ve sonrasında THKC birliklerinin tanklar, ağır silahlar ve havanlar kullanarak Tigray bölgesinin başkenti Mekele'ye 28 Kasım 2020'de girmesi ve Sero'daki önemli bir askeri karargaha saldırmasıyla taraflar arasındaki gerilim çatışmaya dönüşmüştür.¹² Bu süreçte yaşanan silahlı çatışmalardan en çok etkilenen taraf hiç şüphesiz bölgede yaşayan Tigray halkı olmuştur. Bölgede sivillerin toplu katliamı,

cinsel şiddet, yağmalama ve insani yardımlara erişimin engellenmesi gibi insan haklarının ihlaline yönelik iddialar ortaya atılmaktadır. Bu iddiaların yanı sıra bölgede kesin olarak doğrulanabilecek önemli bir insani durum ise bölge halkının yerinden edilmesidir. Buna ek olarak Tigray'da uzun bir dönem gıda güvenliği sorunu da yaşanmıştır.

Uluslararası toplumun da desteğiyle son otuz yılda yaşanan kıtlığı sona erdirmek için büyük çabalar sarf edilse de günümüzde yaşanan süreç gıda güvenliği konusundaki tüm ilerlemeyi durdurmuştur. Bu süreçte bölgede yaşanan insani krizin boyutları, etki alanı ve maliyeti giderek artmaktadır. Özellikle krizin bölge ülkelerinin istikrarına da etki edebilecek potansiyeli bulunmaktadır. Nitekim çatışmalar sırasında bölgede yaklaşık 2 milyon kişinin yerinden edilmesi ve binlerce kişinin hayatını kaybetmesi insani felaketin boyutunu göstermektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğine göre Tigray'da yaşanan çatışmalar sırasında 56 bin kişi Sudan'a sığınmıştır.¹³

ÇATIŞMANIN TARAFLARI VE ÜLKENİN GELECEĞİ

Çatışmanın tarafları her ne kadar Etiyopya hükümeti ve THKC olarak görünse de süreç içinde 1993'e kadar Etiyopya'nın bir parçası olan Eritre de rol oynamaktadır. Günümüzde yaşanan çatışmada Etiyopya hükümetini destekleyen Eritre, sınır ihlali yaparak ve sınır hattında bazı tartışmalı bölgelere girerek Tigray bölgesinin bir kısmını işgal etmiştir. Bu durum iki ülke arasındaki ittifak anlayışına ters gözükse de sürecin Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed ile Erit-

10 Fatma Esmâ Arslan, "Turkey Strongly Condemns Coup Attempt in Ethiopia", Anadolu Agency, 24 Haziran 2019.

11 Eliza Mackintosh, "Ethiopia is at War with Itself. Here's What You Need to Know about the Conflict", CNN, 5 Kasım 2021.

12 "The UN has a Clear Message: What is Happening in Ethiopia is Unacceptable", Government of the Netherlands, 22 Temmuz 2021, <https://www.government.nl/latest/news/2021/07/22/ethiopia-situation-tigray-and-un-resolution>, (Erişim tarihi: 6 Kasım 2021).

13 Scott Neuman, "9 Things to Know about the Unfolding Crisis in Ethiopia's Tigray Region", NPR, 5 Mart 2021, <https://www.npr.org/2021/03/05/973624991/9-things-to-know-about-the-unfolding-crisis-in-ethiopia-tigray-region>, (Erişim tarihi: 6 Kasım 2021).

reli yetkililerin görüşmesi doğrultusunda gerçekleştiği ve Etiyopya'nın Tigray'da güvenliği tekrar sağlamasıyla birlikte Eritre'nin bölgeden geri çekileceği belirtilmiştir. Ayrıca Eritre ile barış antlaşması imzalanarak THKC'nin Tigray'da siyasi olarak kuşatılması Tigraylar tarafından olumsuz karşılanmıştır.¹⁴

Çatışmaya bölgesel ve küresel aktörlerin dahil olması Etiyopya'nın bölgesel ve küresel güçler arasındaki vekalet savaşına sahne olması riskini arttırmaktadır.

Abiy Ahmed'in göreve başlamasından kısa bir süre sonra Eritre Devlet Başkanı Isaias Afewerki ile görüşerek iki ülke arasındaki düşmanlığı bitirmek için barış antlaşması imzalaması geleceğe yönelik öngörüsünün anlaşılmasına yardımcı olma niteliği taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle Abiy Ahmed, ülkesinde siyasi açıdan güçlü konumda olan THKC'nin gelecekte ülke içinde istikrarsızlık oluşturabilme ihtimaline karşılık, Tigray bölgesine destek olarak hızlıca müdahale etme potansiyeline sahip Eritre'yi iki ülke arasında tartışma konusu olan bölgeyi onlara bırakarak kendisine sadık bir müttefik haline getirmiştir. THKC'nin her iki ülke açısından sorun oluşturması hem Abiy Ahmed hem de Afewerki için bu aktöre karşı mücadeleyi pragmatik bir sonuç olarak ortaya çıkarmaktadır. Ancak Abiy Ahmed, Tigray'da THKC'nin bu derece direnç gösterebileceğini tahmin edememiştir.

Etiyopya hükümeti çatışmalar sırasında savaşı kazandığına ilişkin propaganda yapsa da Ha-

ziran 2021'de THKC düzenlediği hareket ile bölgenin büyük bir kısmının kontrolünü sağlamıştır. Dolayısıyla Etiyopya federal ordusu Tigray'dan geri çekilmek zorunda kalmıştır. Abiy Ahmed için daha kötü durum ise THKC'nin daha fazla ilerlemesiyle Amhara ve Afar bölgelerinin bazı kısımlarını işgal ederek bu bölgelerdeki bölgesel hükümetlerin ellerindeki yerlerin kontrollerini bırakmaya zorlama girişiminde bulunmasıdır.

Etiyopya federal ordusunun son saldırısı THKC kuvvetlerini Amhara ve Afar bölgelerinden dışarı atmak ve tedarik hatlarını kesmek üzerine tasarlanmıştır. Ancak Etiyopya ordusu yalnızca toprakları geri almakta başarısız olmakla kalmamış aynı zamanda Amhara'daki Dessie ve Kombolcha şehirlerinin kontrolünü de kaybetmiştir. Bununla birlikte Abiy Ahmed hükümetini çok daha fazla rahatsız eden gelişme ise THKC'nin uzun süredir devam eden isyanını yoğunlaştıran ve güneybatıdan başkent Addis Ababa'yı kapatan Oromo Kurtuluş Cephesi (OKC) ile koordinasyon içine girmesidir. Bu bağlamda hem THKC hem de OKC, Etiyopya Federal Kuvvetleri Birleşik Cephesi bayrağı altında Abiy Ahmed karşıtı bir ittifak oluşturmak için diğer muhalif gruplarla bir araya gelebilecek potansiyele sahiptir. Nitekim çatışma Etiyopya devletinin bekasını tehdit edebilecek dört senaryoyu bünyesinde barındırmaktadır.

Birinci senaryoda çökmekte olduğu söylenen Etiyopya ordusuna karşı THKC ve OKC isyancı güçlerinin zafer kazanması söz konusudur. Böyle bir sonuç Abiy Ahmed hükümeti ile anlaşmazlığı çözme potansiyeline sahip olsa da THKC ve OKC'ye yönelik ön yargılara sahip olan Etiyopya toplumunun geri kalanı karşısında ülkeyi yönetmek zor olacaktır. Gücü paylaşma zorunluluğu muhtemelen iki isyancı grup arasında uzun süredir devam eden gerilimleri ön plana çıkaracak ve ülkedeki siyasi istikrarsızlık riskini daha fazla artıracaktır.

¹⁴ Nic Cheeseman ve Yohannes Woldemariam, "Can Ethiopia Survive? What Might Happen If Abiy Ahmed Falls", Ayyaantuu News, 6 Kasım 2021, <https://ayyaantuu.org/can-ethiopia-survive-what-might-happen-if-abiy-ahmed-falls>, (Erişim tarihi: 6 Kasım 2021).

İkinci senaryo müzakere edilmiş çözümü içerecektir. THKC'nin askeri açıdan zafer elde etmesi söz konusu olursa Abiy Ahmed'in bugün karşılaştığı gibi gelecekte yine böyle bir çatışma ortamını ortaya çıkaracağından THKC, Addis Ababa'ya ilerlememeye, bunun yerine elverişli koşullarda barış için sürecin işletilmesine karar verebilir. Diğer bir ifadeyle kendilerine düşman olan diğer grupların gelecekte kaçınılmaz bir rövanşizm duygusuyla ve isyanına karşın tüm ülkede hakimiyet elde etmek yerine elinde bulundurduğu sınırlı bölgeye sahip çıkarak varlığını sürdürmesi söz konusu olacaktır. Ayrıca THKC liderleri daha fazla özerklik ve Tigray bölgesi için bir referandum talep edebilir. Ancak böyle bir düzenleme başkenti Oromia'nın kalbi olarak gören OKC ile olan gerilimi muhtemelen artıracaktır.

Üçüncü senaryo Abiy Ahmed'in (muhtemelen kendi subayları tarafından) bir darbeyle görevinden uzaklaştırılması olacaktır. Göreve seçildikten sonra reformist ve sorun çözücü olarak övülen başbakan son süreçte giderek yaşananların sorumlusu olarak görülmeye başlanmıştır. Ancak Etiyopya ordusunun kendi içinde bölünmüş ve THKC ile OKC'yi tek başına güç kullanarak yenemeyecek durumda olması nedeniyle olası bir darbe çatışmayı çözüme yaklaştırmayacaktır.

Son senaryo ise uzun süre devam edecek bir çıkmaz olarak kendisini göstermektedir. Etiyopya birlikleri başkent Addis Ababa'ya ve başkenti Cibuti'ye bağlayan tren hattına tutunabileceğini düşünebilir. Ancak şu anda THKC ve OKC güçleri tarafından kontrol edilen bölgelerin hiçbirinde hakimiyet elde edememiş olması¹⁵ bu senaryonun gerçekleşme ihtimalini zorlaştırmaktadır.

BÖLGESEL VE KÜRESEL AKTÖRLERİN YAKLAŞIMLARI

Etiyopya federal ordusu ile THKC arasında yaşanan çatışmalar Eritre, Mısır, Sudan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Türkiye, Çin, Rusya, Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi bölgesel ve küresel aktörleri de sürece dahil etmiştir. Eritre'nin Etiyopya ile imzaladığı barış antlaşmasından sonra düşmanlığın ortadan kalkması bugün iki aktörün de THKC'ye karşı savaşmasını mümkün kılmaktadır.

Mısır ve Sudan'ın Etiyopya'daki krize dahil olması ise büyük ölçüde Addis Ababa yönetiminin Nil Nehri'ne inşa ettiği Rönesans Barajı ile ilişkilidir. Zira Etiyopya, sınırları içinde inşa ettiği baraj ve Mavi Nil suları konusundaki mevcut konumundan hiçbir şekilde taviz vermediğinden bu durum Mısır ve Sudan tarafında rahatsızlık oluşturmaktadır. Nitekim Rönesans Barajı ve Tigray krizinin günümüzde iç içe geçmesi durumu söz konusudur. Rönesans Barajı konusunda Etiyopya ile çıkar çatışması yaşayan Mısır ve Sudan'ın Tigray krizi bağlamında THKC'ye yardım ettiği Addis Ababa yönetimi tarafından dile getirilmektedir. THKC ve Etiyopya hükümetinin karşılıklı olarak birbirlerini Rönesans Barajı inşasının gizli bir anlaşma ile ertelenmesi için adım atmaları yönünde ve vatana ihanetle suçlamaları krizin bölgesel hale geldiğinin açık işaretidir. Bu bağlamda Mısır ve Sudan'ın merkezi hükümetin karşısında yer alan THKC güçlerine doğrudan veya dolaylı olarak silah tedarik etmeleri ve destek vermeleri gibi bir durum söz konusu olursa çatışmaların Etiyopya'yı aşarak bölgesel hale gelmesi yüksek ihtimaldir. Nitekim Abiy Ahmed'in baraj konusunda izlemiş olduğu politika nedeniyle Tigray krizi Mısır ve Sudan'ın kullanabileceği önemli bir araç haline gelmiş ve soruna dış müdahalenin kapısı aralanmıştır.

¹⁵ Cheeseman ve Woldemariam, "Can Ethiopia Survive? What Might Happen If Abiy Ahmed Falls".

Kaynak: "Can the US's New Special Envoy to the Horn of Africa Set a New Policy Direction?", Global Risk Insight, 1 Temmuz 2021, <https://globalris-kinsights.com/2021/07/can-the-uss-new-special-envoy-to-the-horn-of-africa-set-a-new-policy-direction>, [Erişim tarihi: 9 Kasım 2021].

Çatışmanın ortaya çıktığı ilk günlerde THKC danışmanlarından Getachew Reda, BAE'nin Abiy Ahmed hükümetine Eritre hava sahası üzerinden İHA gönderdiğine yönelik iddialarda bulunmuştur.¹⁶ Bu iddialar her ne kadar resmi olarak teyit edilmese de ihtimal dahilindedir. Ancak Etiyopya hükümeti ile

THKC arasındaki çatışmada BAE'nin Etiyopya rejimine verdiği destek iddiaları Kahire-Abu Dabi ilişkilerini gerebilecek niteliktedir. Zira Kahire yönetimi THKC'yi desteklemek için devreye girerse Mısır ve BAE arasında önemli bir uzlaşmazlık yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Bunun yanı sıra BAE'nin Etiyopya hükümetine desteğinin arkasındaki önemli bir neden THKC'nin Eritre'deki muhalefet grupları

¹⁶ Getachew K. Reda, Twitter, 15 Kasım 2020, https://twitter.com/reda_getachew/status/1327874109355778059, [Erişim tarihi: 6 Kasım 2021].

üzerindeki etkisine karşı koymak olarak ifade edilebilir. Zira THKC'nin Eritre'nin başkenti Asmara'da bulunan havalimanı da dahil olmak üzere bu ülkedeki tesislere saldırması bu tehdidi doğrulamaktadır. BAE'nin Eritre'nin As-sab kentinde bulunan askeri üssü bu kapsamda tehdit altında olduğundan Abu Dabi, Etiyopya hükümetini desteklemektedir.

Türkiye ve Çin ise Etiyopya'da merkezi hükümeti ve istikrarın muhafazasını desteklemektedir. Özellikle uzun yıllar Afrika Boynuzu'nda yatırım yapan, bölgenin istikrarına katkı sağlayan, devletin yeniden yapılandırılması ve kurumsal açıdan güçlenmesi için destek sağlayan Türkiye ve Kuşak Yol Girişimi'nin en önemli duraklarından olan Etiyopya'da ciddi ekonomik yatırımları bulunan Çin bölgedeki kargaşa ortamından en çok etkilenecek ülkeler arasında yer almaktadır.

Çin'in Tigray krizine yönelik izlediği politika –Afrika genelinde olduğu gibi– ülkelerin işlerine karışmama prensibine sadık bir “bekle gör” olarak belirmektedir. Zira Etiyopya ile Çin arasında 1971'de BM Genel Kurulu'nda Pekin yönetimi lehine oy kullanmaktan gelen bir ahde vefa bulunmaktadır. Ancak reel politik açıdan bakıldığında Çin'in asıl amacı Etiyopya'da ve bölgedeki yatırımlarına ve dolayısıyla çıkarlarına zarar gelmesini engellemektir.

Türkiye ve Çin gibi aktörlerin bölgedeki tansiyonu düşürücü etkisi Mısır ve Sudan gibi salt kendi çıkarları açısından konuya yaklaşan aktörlerden daha etkili olacaktır. Bu noktada daha önceden Somali-Somaliland görüşmelerinde ara buluculuk rolü üstlenen Türkiye'nin¹⁷ bölgedeki ilişkileri ve yaklaşımları süreci yatıştırıcı ve tarafları uzlaştırıcı bir etkiye sahip olabilir. Buna ek olarak Etiyopya siyasetinde ABD ve Almanya

gibi etkisi bulunan aktörlerin de yer alacağı çok aktörlü bir uzlaşma komitesi üzerinden barışın sağlanması çözüme yardımcı olabilir.

Afrika Birliği'nin savaşı durdurmaya yönelik uluslararası çağrılarına, ABD ve BM'nin insani bir felakete ilişkin uyarılarına rağmen Abiy Ahmed müzakere davetlerini veya gerginliğin tırmanmasına son verilmesi çağrılarını reddetmiştir. Bunun yanında ABD Haziran 2021'de Tigray'da savaş suçları¹⁸ işlenmesine seyirci kalmayacağını bildirerek Eylül 2021'de “Etiyopya'daki İnsani Kriz ve İnsan Hakları Krizleriyle İlgili Belirli Kişilere Yaptırım Uygulanması”¹⁹ kararı almıştır. Etiyopya hükümeti ile THKC arasındaki çatışmanın askeri çözümü olmayacağını açıklayan ABD ve AB bu açıklamayla bölgede yaşanan sürecin barışçıl şekilde sona ermesi için baskı uygulayacağını vurgulamaktadır. Zira bu çatışma her ne kadar Etiyopya'nın iç sorunu gibi gözükse de ülkenin etnik yapısı itibarıyla çatışmanın Mısır'dan Somali'ye kadar en az altı ülkeyi doğrudan ve onlarca ülkeyi de siyasi ve ekonomik sonuçları olacak şekilde dolaylı etkileyebilme kapasitesi vardır. Bunun yanı sıra bölge genelinde varlık gösteren yüze yakın etnik yapının Etiyopya-THKC çatışmasından güç alarak isyana kalkışmaları tüm coğrafyayı derinden etkileyebilecek potansiyele sahiptir. Bu nedenle ABD ve AB hızlı bir şekilde çatışmanın tüm taraflarının insan haklarına saygı duymalarını ve ön koşul olmaksızın müzakere masasına oturmalarını önermektedir.

18 “Voicing Support for African Union's Peace Efforts in Ethiopia, Security Council Speakers Urge Political Dialogue Between Parties to Prevent Disaster”, Security Council 8899th Meeting (PM), 8 Kasım 2021, <https://www.un.org/press/en/2021/sc14693.doc.htm>, (Erişim tarihi: 9 Kasım 2021).

19 Antony J. Blinken, “Issuance of New Executive Order Establishing Sanctions Related to the Crisis in Ethiopia”, US Department of State, 17 Eylül 2021, <https://www.state.gov/issuance-of-new-executive-order-establishing-sanctions-related-to-the-crisis-in-ethiopia>, (Erişim tarihi: 9 Kasım 2021).

17 “Uyuşmazlıkların Çözümü ve Arabuluculuk”, T.C. Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk.tr.mfa>, (Erişim tarihi: 6 Kasım 2021).

TABLO 1. BÖLGESEL VE KÜRESEL AKTÖRLERİN SORUNA YÖNELİK MOTİVASYON VE POLİTİKALARI

	Ülke	Motivasyon	Politika
Bölgesel Güçler	Eritre	THKC'nin Eritre topraklarında sorun çıkarmaması	Etiyopya hükümetiyle uyumlu çalışarak THKC'nin elimine edilmesi
	Mısır	Rönesans Barajı projesinden rahatsızlık duyulması	THKC'nin desteklenmesi, Etiyopya'nın zayıflatılması ve baraj projesinin akamete uğratılması
	Sudan	Rönesans Barajı projesinden rahatsızlık duyulması	İç sorunları nedeniyle temkinli yaklaşım, net bir tavır almama, mülteci krizini önlemeye yönelik politika
	Somali	Şebab terör örgütüyle mücadele edilmesi, Somali'nin istikrarsızlaşmasının engellenmesi ve toprak bütünlüğünün korunması	Etiyopya hükümetinin desteklenmesi
Bölge Dışı Güçler	ABD	İstikrarsızlığın yayılmasının önlenmesi	Askeri çözüme karşı olunması, insan haklarına uyma, uzlaşma ve diyalog çağrısında bulunulması, Etiyopya hükümetine yoğun eleştiri yöneltilmesi
	AB	İstikrarsızlığın yayılmasının önlenmesi	Askeri çözüme karşı olunması, insan haklarına uyma, uzlaşma ve diyalog çağrısında bulunulması, Etiyopya hükümetine yoğun eleştiri yöneltilmesi
	Çin	Kuşak Yol Girişimi ve Afrika Boynuzu'ndaki yatırımların korunması	İç işlere karışmama prensibiyle hareket edilmesi, Etiyopya hükümetinin desteklenmesi
	Türkiye	Etiyopya'da ve Afrika Boynuzu'ndaki istikrarın muhafazası	İtidalli ve yatıştırıcı politika izlenmesi, ayrılıkçı politikalara karşı olunması, Etiyopya hükümetinin desteklenmesi
	BAE	Ekonomik çıkarların ve Afrika Boynuzu'ndaki limanlarının korunması	Eritre'nin güçlendirilmesi, Etiyopya hükümetinin desteklenmesi

ÇATIŞMANIN RİSKLERİ VE OLASI YANSIMALARI

Etiyopya'nın Tigray bölgesinde THKC ile Etiyopya federal ordusu arasında yaşanan çatışmanın üzerinden bir yıl geçmiştir. Bu durumun daha çok tırmanmasının Etiyopya'nın parçalanmasına yol açabilmesi ve zaten kırılğan yapıda olan Afrika Boynuzu'ndaki diğer ülkeler için ekonomik ve siyasi yansımaları olabilmesi mümkündür. Çatışma ortamının sürmesi ya da büyümesi bölgede birçok konuda birbirleriyle iç içe geçmiş yapıda olan ülkelerin olumlu anlamda katettikleri ilerlemelerin gerilemesine neden olabilecektir. Dolayısıyla çatışma başta Etiyopya olmak üzere Eritre, Somali, Cibuti ve Sudan gibi bölge ülkelerini de birincil dereceden etkilemektedir.

Farklı etnik toplumların yaşadığı Etiyopya'da, THKC'nin Tigray'daki isyanı sonucu yaşanan gelişmelerin başka grupların da merkezi yönetime karşı ayaklanmasını tetiklemesi muhtemeldir. Nitekim bugün en az on üç farklı etnik grup ya daha fazla özerklik ya da bölgesel statü talep etmektedir. Bu sorunlara ayrıca Tigray ile Amhara gibi bölgeler arasındaki sınır anlaşmazlıklarının da eklenmesi durumun oldukça karmaşık hale gelmesine neden olmaktadır.

Çatışmaya bölgesel ve küresel aktörlerin dahil olması ise Etiyopya'nın bölgesel ve küresel güçler arasındaki vekalet savaşına sahne olması riskini artırmaktadır. Özellikle Etiyopya'nın en büyük yatırımlarından biri olan ve bu ülkeye çok büyük ekonomik kazanç sağlayacak olan Heda-si (Rönesans) Barajı'nın faaliyete başlayamaması Mısır ve Sudan için büyük bir kazanç temin ede-

cektir. Etiyopya'daki çatışma ortamı nedeniyle ülkedeki merkezi hükümetin enerjisini dış politika kadan ziyade iç politika üzerine yoğunlaştırması özellikle Mısır için büyük avantaj sağlayabilecektir. Mısır'ın bu kargaşa ortamının devam etmesini sağlamak için THKC'ye doğrudan ya da dolaylı destek vermesi ise Etiyopya üzerinde vekalet savaşının yaşanmasına neden olabilecektir.

Etiyopya yönetiminin enerjisini iç sorunlara yoğunlaştırması Somali'de Şebab terör örgütüne karşı yürütülen mücadeleye verilen desteğin zayıflamasına neden olabilir. Bölgede uzun yıllardır etkisini sürdüren Şebab, Addis Ababa yönetiminin Mogadişu'ya desteğini azaltmasını fırsat bilerek saldırılarını yoğunlaştırabilir. Bunun sonucunda Somali'de eski bir İngiliz sömürgesi olan ve bugün Afrika'da bağımsızlık kazanmak istediğini açıkça ifade eden Somaliland, Şebab'ın terör faaliyetlerini bahane ederek bu yöndeki hayalini gerçekleştirebilir. Bu bağlamda Somaliland'ın Etiyopya'daki krizi kendisi için fırsata çevirmesi muhtemel bir senaryo olarak görülmektedir.

Doğu Afrika'nın en büyük ve tartışmasız en güçlü ülkesi olarak Etiyopya uzun süredir müttefikleri tarafından bölge istikrarı için önemli bir merkez olarak varlık göstermektedir. ABD'nin terörle mücadele konusunda bölgede yakın ortağı olan Etiyopya özellikle Somali'de faaliyet gösteren Şebab terör örgütüne karşı mücadelede öncü rol oynamıştır. Ancak Tigray bölgesindeki çatışma yoğunlaştıkça Etiyopya, Somali'de terörle mücadele konusunda bir istikrar unsuru olmaktan ziyade istikrarsızlık kaynağı haline gelmiştir. Bu süreçten sonra Etiyopya'da çatışma sona erse de ülkeyi kimin yöneteceği ve sürecin nasıl ilerleyeceği konusunda çeşitli anlaşmazlıkların devam etmesi muhtemeldir. Etiyopya açısından ortak bir uzlaşma oluşturulmadan Abiy Ahmed ya da bir başka kişinin gelecekte güçlü bir merkezi yönetim oluşturması ve bölücü girişimleri tamamen sona erdirmesi oldukça zordur.

SONUÇ

Etiyopya'da yaşanan çatışmaların nasıl sonuçlanacağı hem bu ülkenin hem de bölgenin gelecekteki istikrarını ciddi ölçüde etkileyecektir. Zira bu süreç sonunda Etiyopya'nın istikrarını güçlendirmesi kadar Balkanlaşması ihtimali de bulunmaktadır. Bu nedenle Etiyopya'nın sahip olduğu etnik mozaığın yönetilmesi zor olsa da bu mozaığın bozulmadan bütün olarak kalması için ülkede acil olarak birleştirici bir vizyona ihtiyaç duyulmaktadır.

Seçildiği zaman büyük umutlar vadeden, bölgesel barışa katkı sağlayabileceği düşünülen ve farklı bir vizyonu olduğuna inanılan Abiy Ahmed'in bu imajı Tigray sorunu ile zedelenmiştir. Tigray'da yaşanan çatışmada Etiyopya hükümetinin bölgeye insani yardım ulaştırılmasını engelleyici tutumu ve bölgede kıtlığın baş gösterme ihtimali sonrasında Tigray bölgesindeki toplumun mevcut hükümete güvenmesi oldukça zor hale gelmiştir. Diğer yandan özellikle son iki yılda Etiyopya'da toplumsal kutuplaşmanın ve sosyal medyada nefret söylemlerinin karşılıklı olarak belirgin bir artış göstermesi durumu daha fazla zorlaştırmıştır.

Etiyopya'nın tarihsel süreçteki asıl sorununu ülke içindeki farklı etnik gruplar arasında gücün paylaşılması, farklı etnik grupların sorunsuz bir şekilde bir arada yaşaması, ülkenin yönetilmesi ve meşru liderin seçimi konusunda yaşanan anlaşmazlıklar oluşturmuştur. Etiyopyalılar tarihlerinin hiçbir döneminde meşru liderlerinin kim olduğu veya farklı etnik grupların iktidarı nasıl paylaşmaları gerektiği konusunda fikir birliğine varmamıştır. Ülke sınırları içinde seksen farklı etnik kimliğe ev sahipliği yapan Etiyopya'da liderler geçmişte ülkeyi yönetmek için bazı toplumları ötekileştirerek iktidalarına meşruiyet zemini sağlama arayışlarına girmiştir.

Nitekim günümüzdeki Tigray krizi bu duruma örnek oluşturmaktadır. Abiy Ahmed hü-

kümeti Tigray halkından ziyade THKC'ye karşı bir savaş verdiğini iddia ederek oldukça dikkatli davranmaktadır. Ancak Abiy Ahmed her ne kadar mücadele ettiği grup olarak THKC'yi vurgulasa da birçok Tigraylıyı hükümet görevinden uzaklaştırması bu söylemine gölge düşürmüştür. Ayrıca Etiyopya ve Eritre güçlerinin sivillere karşı sert müdahaleleri ve hükümetin Tigray'a yönelik insani yardımları engelleyici tutumu Abiy Ahmed'e yönelik eleştirileri artırmıştır.

Etiyopya'da etnik federalizm veya siyasi açıdan merkezileşme denemelerinin oldukça başarısız sonuçlara ulaştığı aşikardır. Ülkenin parçalanması ise bölgede ve kıtada birçok fitili ateşleyeceği ve diğer isyancı ya da ayrılıkçı gruplara meşruiyet sağlayacağı için çok istenen bir durum değildir. Bunun yerine çatışmanın her iki tarafının da bazı ödünler vererek belki de gevşek yapıda bir sisteme doğru yumuşak bir geçiş yapılması tansiyonu düşürebilir. Ancak gevşek yapıda federasyon veya konfederasyon fikrinin de etnik ve bölgesel kimliklerin daha fazla güçlenmesine ve merkezi hükümetin daha fazla zayıflamasına yol açması muhtemeldir.

Etiyopya'nın salt askeri yöntemler ve araçlarla bu krizin içinden çıkması oldukça zordur. Bu nedenle hem Etiyopya hem de çoğu bölge ülkesi açısından diplomatik yöntem ve araçların kullanılarak daha fazla diyalog ve iş birliği içinde krizin çözülmesini sağlaması daha etkili sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Ülkenin istikrar arayışındaki en büyük eksikliği üst kimlik inşasıdır. Etiyopya'da bulunan onlarca etnik kökenin varlığını göz ardı etmeden ve ivedilikle üst bir kimlik inşa edilmesi ülkeye istikrarın gelmesi için önemli bir ön adım olarak değerlendirilmektedir. Addis Ababa yönetiminin bu konuda göstereceği çabalara bölgesel ve küresel aktörlerin de destek vererek süreç içinde yer almaları bu çabaları güçlendirecektir. Aksi durumda küresel ticaretin pandemi döneminde yaşadığı düşüşe ek olarak dünya küresel ticaretinin önemli kavşaklarından biri olan Afrika Boynuzu'nun daha fazla istikrarsız hale gelmesi, bölgeye yatırım yapan tüm aktörlerin yatırımlarının zarar görmesine, devletin kurumsal yapılarının zayıflamasına, terör örgütleri için yeni elverişli ortamların oluşmasına ve yönetimlerin güçlerinin ve meşruiyetlerinin sarsılmasına yol açacaktır.

ETİYOPYA-TİGRAY KRİZİ YENİ BİR BALKANLAŞMA MI?

TUNÇ DEMİRTAŞ

SETA | ANALİZ

Bu analizde nüfus açısından Afrika Boynuzu'nun en büyüğü ve Afrika Kıtası'nın ise en büyük ikinci ülkesi olan Etiyopya'da hükümet ile Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (THKC) arasındaki çatışma mercek altına alınmaktadır. Analizde öncelikle Etiyopya'nın toplumsal ve demografik yapısı ve yaşanan çatışmanın nedenleri incelenmektedir. Ayrıca çatışmanın tarafları mevcut güncel gelişmeler üzerinden değerlendirilirken olası senaryolar tartışılmaktadır. Tigray sorununda ciddi insani krizlerin yaşanması söz konusudur. Bu durum bölgesel ve küresel aktörlerin bölge üzerindeki çıkarlarını da etkilediğinden sürece müdahil olmalarına neden olmakta ve bu aktörlerin krize yaklaşımlarını etkilemektedir. Etiyopya'da yaşanan çatışmanın riskleri ülke topraklarını aşabilecek boyuttadır. Büyük bir etnik mozaiğe ev sahipliği yapan Etiyopya'nın Balkanlaşma ihtimali ise en büyük risk olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamda krizin ana aktörlerinin yanı sıra bölgesel ve küresel aktörlerin sorunun çözümüne yönelik iş birliği yapmaları başta Etiyopya olmak üzere bölge, kıta ve küresel sistemin geleceği açısından oldukça önemlidir.

www.setav.org

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • BERLİN • BRÜKSEL